

connative and value components are examined in this article. Empirical research was conducted with the help of the methods “Who I am?” (Kuhn-McPartland), the questionnaire, created on the basis of the method of parametric interview of J. Marcia, self-attitude test of V. Stolin, test of J. B. Rotter, test of life purport orientation of D. Leontjev, Personal Orientation Inventory by E. Shostrom. The research of different children’s categories – artistically gifted, “problem” – and their comparison with the control group are allowed us to reveal notional differences in structure and level of identity development of teenagers group. It is analyzed that the higher level of identity is reached by “problem-free” children, which is reflected in more differentiated and full self-image, its positive modality and harmony, distinct professional perspective of the future, higher statuses of identity almost in all spheres of vital activity. The identity of “problem” teenagers is characterized mostly by low level of development (diffuse, premature identity) or negative form, internal inconsistency, values deformation. Such differences between the group of investigated people are allowed us to state that in families with artistically gifted children, more favorable conditions for child’s identity development as personal kernel.

Key terms: identity, identification, social identity, personal identity, the status of identity.

УДК 37.091.12 : 159-051 : [004.032.6]

Яланська С.П.

ЕФЕКТИВНА СИСТЕМА ЗВ’ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ДІЯЛЬНОСТІ ТВОРЧО КОМПЕТЕНТНОГО ПСИХОЛОГА

Яланська С.П. Ефективна система зв’язків з громад кістю як результата діяльності творчо компетентного психолога. Вплив на громадськість з метою гармонізації відносин між нею та організацією, встановлення двостороннього спілкування для з’ясування спільних інтересів і досягнення взаєморозуміння, що ґрунтується на правді, та повній поінформованості, покликана здійснювати система зв’язків з громадськістю. Останнім часом організації відчувають на собі вплив громадської думки, тому неефективна система взаємовідносин з цільовою і потенційно-цільовою громадськістю обумовлює неминучу втрату підприємствами свого іміджу. Таким чином, проблема вдосконалення системи зв’язків з громадськістю (паблік рілейшнз) одержує на сьогодні пріоритетного значення.

Ключові слова: система зв’язків з громадськістю, паблік рілейшнз, організація, творча компетентність фахівця, майбутній психолог.

Яланская С.П. Эффективная система связей с общественностью как результат деятельности творчески компетентного психолога. Влияние на общественность с целью гармонизации отношений между ней и организацией, установление двустороннего общения для выяснения общих интересов и достижения взаимопонимания, основанного на правде, и полной информированности, призвана осуществлять система связей с общественностью. Последнее время организации ощущают на себе влияние общественного мнения, поэтому неэффективная система взаимоотношений с целевой и потенциально целевой общественностью обуславливает неизбежную потерю предприятиями своего имиджа. Таким образом, проблема совершенствования системы связей с общественностью (паблик рилейшнз) получает на сегодня приоритетное значение.

Ключевые слова: система связей с общественностью, паблик рилейшнз, организация, творческая компетентность специалиста, будущий психолог.

Актуальність проблеми. Соціальні групи постійно підтримують зв'язки між собою у невеликих співтовариствах, де відсутні перешкоди для вільного обміну думками. Можливі непорозуміння, як правило, долаються в процесі діалогічного спілкування. У суспільному житті, коли люди віддалені один від одного, налагодити ефективну співпрацю буває досить важко. Подоланню труднощів і перешкод слугує система зв'язків з громадськістю. Майбутні психологи обов'язково мають володіти знаннями про особливості даної системи, умови забезпечення її ефективності.

Аналіз досліджень з проблеми. У працях різних авторів розкрито особливості творчої самореалізації особистості у професійній діяльності (Г.О. Балл, М.Д. Бойправ, М.Й. Боришевський, О.Ф. Волобуєва, Л.М. Карамушка, Г.С. Костюк, Л.М. Кудояр, С.Д. Максименко, В.О. Моляко, В.Ф. Моргун, С.О. Сисоєва, В.А. Семиченко, М.Л. Смульсон, Н.В. Чепелева, Ю.М. Швалб); проблему управління організацією, зокрема, управління персоналом, створення системи зв'язків з громадськістю (Т.Ю. Базаров, Б.Л. Єрьомін, Н.Л. Маренков, В.П. Мельніков); питання впливу соціально-психологічного клімату колективу на успішність діяльності організації (Е.С. Жаріков, Е.А. Клімов, О.Р. Малхазов, А.К. Маркова, А.Ф. Шикун, К.К. Платонов, Г.В. Телятніков) та ін.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі проблеми ефективної системи зв'язків з громадськістю, та розкритті організаційно-методичних та психологічних умов формування знань, умінь і навичок майбутніх психологів з її створення у процесі навчання у ВНЗ.

Основний матеріал дослідження. Поняття «паблік рілейшнз» охоплює декілька основних напрямків: суспільна думка; суспільні відносини; урядові зв'язки; суспільне життя; промислові зв'язки; фінансові відносини; міжнародні зв'язки; відносини із споживачами; дослідження і статистика; засоби масової інформації. Метою здійснення паблік рілейшнз – є встановлення двостороннього спілкування для з'ясування спільних уявлень інтересів і досягнення взаєморозуміння. Основними напрямками досягнення цієї мети є: 1) дослідження комунікативного простору – середовища існування конкретної організації та її основного елемента – громадськості; 2) вплив на громадськість з метою гармонізації відносин між нею та організацією [1, с.10].

Американські фахівці вважають, що для забезпечення ефективної системи зв'язків з громадськістю потрібно вирішувати таке коло питань:

- забезпечення керівництва організації інформацією про громадську думку;
- допомога керівництву організації у виробленні програми відповідних заходів;
- забезпечення діяльності керівництва в інтересах громадськості;
- сприяння керівництву організації щодо готовності до різноманітних змін шляхом завчасного передбачення тенденцій;
- використання досліджень і відкритого спілкування як основних видів діяльності [1, 4].

В узагальненому вигляді поняття «громадська думка» означає сукупність поглядів різних людей стосовно певної проблеми.

Фахівці з паблік рілейшнз здебільшого цікавляться наступними характерними ознаками громадської думки:

- спрямованістю думки, що вказує на оціночну якість, повідомляє про стан її налаштованості;
- інтенсивністю думки, що є показником того, якої сили набирає думка людей незалежно від її спрямованості;
- стабільністю думки, що означає тривалість часу, на протязі якого значна частина респондентів незмінно проявляє одну і ту ж спрямованість та інтенсивність почуттів [4].

Формування знань та вмій майбутніх психологів зі створення ефективної системи зв'язків з громадськістю можливо під час вивчення курсу «Основи паблік рілейшнз». Нами розроблено навчально-методичний комплекс з нормативної навчальної дисципліни «Основи паблік рілейшнз» для магістрантів спеціальності 8.03010201 «Психологія», який уключає:

- програму навчальної дисципліни;
- робочу навчальну програму;
- змістові та інструктивно-методичні матеріали поточного контролю;
- інструктивно-методичні матеріали до практичних, лабораторних занять;
- інструктивно-методичні матеріали до самостійної роботи;
- пакет до індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ), інструктивно-методичні матеріали до їх виконання;
- пакет екзаменаційних білетів;
- пакет комплексних контрольних робіт;
- пакет ректорських контрольних робіт.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Основи паблік рілейшнз» є з'ясування особливостей комунікації і впливу на громадськість; дослідження управління процесом паблік рілейшнз; з'ясування паблік рілейшнз в кризових ситуаціях; обґрунтування регулятивних аспектів PR-технологій (лобіювання, виборча компанія).

Для виконання вище згаданих завдань доцільним є використання у процесі вивчення курсу «Основи паблік рілейшнз» створеної нами програми розвитку творчої компетентності майбутніх психологів.

Під творчою компетентністю фахівця, ми розуміємо найвищий рівень розвитку професійної компетентності, коли особистість здійснює професійну діяльність на творчій основі стабільно і неперервно. Структура розвитку творчої компетентності майбутнього фахівця базується на основних структурних компонентах професійної компетентності: особистісно-розвивальному; діяльнісно-розвивальному; комунікативному; фаховому; опануванні досвіду.

Завдання програми – це розвиток показників компонентів професійної компетентності: особистісно-розвивального; діяльнісно-розвивального; комунікативного; фахового; компоненту опанування досвіду.

Важливою для ефективного впровадження програми є інтеграція психолого-педагогічних засобів у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Організаційно-методичними умовами сприяння розвитку творчої компетентності майбутніх фахівців, які забезпечує програма, є:

- організація навчальної діяльності, у ході якої студенти реалізують себе як творчі особистості;
- забезпечення конструктивного постійного зворотного зв'язку;
- встановлення партнерського спілкування;
- забезпечення мотивації до дослідницької діяльності, активності та креативності під час занять [5].

Структурно програму розвитку творчої компетентності майбутніх психологів поділено на блоки (табл. 1).

Таблиця 1

Програма розвитку творчої компетентності майбутніх психологів

№ блоку	Назва блоку	Основні психолого-педагогічні та тренінгові засоби
1.	Розвиток професійних цінностей і мотивів творчої діяльності	1. Вступне слово ведучого. 2. Вироблення та прийняття правил роботи. 3. Вправа «Мотивація самостійного творчого пошуку». 4. Ділова гра «Я та мої професійні цінності». 5. Дидактичне завдання «Креативний репортер». 6. Підведення підсумків.
2.	Оволодіння організаційно-методичною базою	1. Вступне слово ведучого. 2. Вироблення та прийняття правил роботи. 3. Вправа «Вольові зусилля та творча діяльність особистості». 4. Вправа «Банк ідей – я володію творчими здібностями». 5. Дидактичне завдання «Творчі припущення». 6. Підведення підсумків.
3.	Оволодіння діалогічним спілкуванням	1. Вступне слово ведучого. 2. Вироблення та прийняття правил роботи. 3. Вправа «Діалогічне спілкування». 4. Вправа «Банк ідей – я хороший співрозмовник». 5. Дидактичне завдання «Креативний репортер». 6. Підведення підсумків.
4.	Оволодіння змістовими поняттями	1. Вступне слово ведучого. 2. Вироблення та прийняття правил роботи. 3. Вправа «Розвиток фахової підготовки». 4. Вправа «Поясни поняття». 5. Рубрика «Чи знаєте, Ви, що...?». 6. Підведення підсумків.
5.	Набуття досвіду професійної діяльності	1. Вступне слово ведучого. 2. Вироблення та прийняття правил роботи. 3. Ділова гра «Розвиток творчого мислення». 4. Вправа «Банк ідей – я самовдосконалююся». 5. Дидактичне завдання «Текст для творчого аналізу». 6. Підведення підсумків.

З таблиці 1 зрозуміло, що програма складається із сукупності блоків, які представлені психолого-педагогічними та тренінговими засобами,

спрямованими на розвиток готовності до адекватного і повного пізнання власних творчих можливостей. Програма передбачає забезпечення психологічних умов та чинників, що активізують творчу, пізнавальну діяльність студентів. Учасники програми отримують інформацію про те, як вони виглядають в очах інших людей; як їх дії та вчинки сприймаються іншими. Розглянемо особливості складових блоків авторської програми.

Блок №1. «Розвиток професійних цінностей і мотивів творчої діяльності» розрахований на розвиток показників особистісно-розвивального компоненту професійної компетентності майбутніх психологів. Його зміст передбачає мотивацію студентів до творчої діяльності та розвиток професійних цінностей. Обов'язковим є проведення всіх складових блоку програми, що інтегрують в собі психолого-педагогічні засоби.

Блок №2. «Оволодіння організаційно-методичною базою». Забезпечує розвиток показників діяльнісно-розвивального компоненту професійної компетентності. Формує вміння висловлювати нові, нестандартні ідеї, прагнення використовувати інноваційні засоби, вдало поєднувати логіку з інтуїцією.

Блок №3. «Оволодіння діалогічним спілкуванням» розрахований на розвиток показників комунікативного компоненту професійної компетентності майбутніх психологів. Його зміст спонукає до активного спілкування, ефективної діалогічної взаємодії. Психологам потрібно враховувати такі фактори:

- важливе місце в роботі PR-мена займає діалог та полілог. Діалог – це ритмічний процес, у якому чергуються мова та мовчання. Він здійснюється як спілкування двох суб'єктів, які постійно змінюють свої комунікативні ролі. Є важливим використання оптимального режиму діалогу. Крайнощі з будь-якого боку тут є не бажаними;
- спеціалістам із ПР особливо важливо оволодіти усною монологічною мовою, оскільки PR-мену доводиться часто виступати перед представниками громадськості та готувати керівників чи інших представників організації до публічних виступів. Основна частина розкриває суть теми, вона повинна бути логічною, містити в собі достовірні факти, аргументи. У висновках подаються підсумки виступу [1, 2].

Блок №4. «Оволодіння змістовими поняттями» забезпечує розвиток показників фахового компоненту професійної компетентності. Його зміст передбачає формування вміння надавати завершеного вигляду своїм ідеям, відстоювати власну думку, наводячи конкретні приклади, систематизувати, узагальнювати матеріал, робити змістовні висновки. Наприклад, магістранти повинні знати :

- сутність специфічних відносин, які складаються між організаціями і одержали в сучасній менеджуральній науці назву «паблік релейшнз»;
- головні правила роботи з групами громадськості,

- складнощі та проблемність стосунків з засобами масової інформації, особливості взаємовідносин з пресою, радіо, телебаченням, інформаційними агентствами тощо;
- проблеми відносин конкретних організацій з державою та місцевою громадськістю, з інвесторами;
- правила створення та підтримання публіциті та позитивного іміджу як конкретного керівника, так і конкретної організації [1, 3].

Блок №5. «Набуття досвіду професійної діяльності» розрахований на розвиток показників компоненту професійної компетентності опанування досвіду майбутніх психологів. Його зміст спонукає чітко формулювати визначення наукових понять, наводити максимальну кількість їх значень, творчо аналізувати зміст предмету, постійно самовдосконалюватися.

Наприклад, магістранти повинні вміти :

- аналізувати, та закріпляти в практичному аспекті ті знання, які вже накопичені і досить широко використовуються у світі для ефективної роботи з суспільними закладами та організаціями;
- спрогнозувати спрямованість дій особистості в ситуаціях вибору;
- обґрунтовувати правила, принципи, напрямки, певну послідовність різних етапів, конкретні види та прояви ефективної роботи з суспільними закладами та організаціями;
- розробляти рекомендації щодо ефективної організації діяльності щодо зв'язків із громадськістю та вирішення проблем, що виникають у цьому напрямі.

Індивідуальна робота магістрантів може передбачати виконання творчого звіту, метою якого є глибокий самостійний аналіз дослідження, висловлення власних думок щодо вирішення тих чи інших питань, який представлений такими складовими:

- 1) вступна частина (розкривається актуальність дослідження);
- 2) теоретична частина (здійснюється теоретичний аналіз проблеми);
- 3) експериментальна частина (визначається ставлення фахівців, магістрантів, та інших осіб до вирішення тієї чи іншої проблеми, обізнаність про її особливості, тощо. Результати дослідження оформляються графічно з обґрунтуванням);
- 4) висновки та рекомендації (розкриваються отримані результати дослідження, даються власні рекомендації щодо вирішення проблеми).

Творчий звіт передбачає використання майбутнім психологом сукупності дослідних, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів і засобів. Творчий звіт дозволяє здійснити аналіз стану проблеми на поточний період, переглянути заходи, вжиті для її розв'язання, визначити завдання й заходи щодо її виконання. Під час виконання творчих звітів важливо сформулювати власну точку зору на проблему чи явище, максимально урізноманітити методи наукового пошуку.

Прикладом самостійної творчої роботи магістрантів є підготовка міні-проектів з публік рілейшнз. Практика використання проектних технологій передбачає певні етапи і зміст діяльності суб'єктів навчального процесу та алгоритм роботи над проектом. Робота над проектом – практика особистісно

орієнтованого навчання в процесі конкретної роботи студента на основі його вільного вибору та з урахуванням його інтересів. Для педагога – це прагнення знайти розумний баланс між академічними і прагматичними знаннями, вміннями й навичками. Навчальне проектування орієнтоване перш за все на самостійну творчу діяльність студентів – індивідуальну, парну або групову упродовж визначеного відрізка часу. Метою навчального проектування є створення викладачем таких умов під час освітнього процесу, за яких його результатом стає індивідуальний досвід творчої діяльності студента.

Основні завдання навчального проектування:

- не лише передати студентам суму певних знань, а навчити набувати ці знання самостійно, вміти застосовувати їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних задач;
- сприяти студентам в набутті комунікативних навичок, тобто здатності працювати в різноманітних групах, виконуючи різні соціальні ролі;
- розширити коло спілкування майбутніх учителів, познайомити з різними точками зору на одну проблему;
- виробити у студентів уміння користуватися дослідницькими прийомами: збирати необхідну інформацію, вміти її аналізувати з різних точок зору, висувати різні гіпотези, робити висновки [5].

Самостійна робота магістрантів може бути виконана у формі інформаційних проектів, спрямованих на збирання інформації про певний об'єкт чи явище, на ознайомлення учасників проекту з цією інформацією, її аналіз і узагальнення фактів. Такі проекти потребують добре продуманої структури, можливості систематичного коригування в ході роботи над проектом. Структуру такого проекту можна окреслити так: мета проекту, його актуальність; методи отримання (літературні джерела, засоби масової інформації, бази даних, у тому числі й електронні, інтерв'ю, анкетування тощо) та опрацювання інформації (її аналіз, узагальнення, зіставлення з відомими фактами, аргументовані висновки); результат (стаття, реферат, доповідь, відеофільм, анотація до відеофільму); презентація (публікація, у тому числі в електронній мережі, обговорення на конференції). Інформаційні проекти спрямовані на отримання нової інформації з проблеми та її розв'язання в наукових і практичних колах [5].

Також самостійна робота магістрантів може бути у формі практико-орієнтованих проектів – результатів діяльності учасників, орієнтованих на соціальні інтереси учасників (документ, програма, рекомендації, проект закону). Проект передбачає складання сценарію діяльності його учасників з визначенням функцій кожного з них.

Такий підхід до організації навчально-виховного процесу під час вивчення курсу «Основи публік рілейшнз» дозволяє магістрантам успішно володіти системою знань та уявлень про: особливості відносин між організаціями; надання інформації щодо засобів, правил та принципів проведення такої роботи, її планування, стратегічного програмування; вміння та

навички організації і підтримки публік рілейшнз в сучасному українському суспільстві.

Висновки та перспективи дослідження. Ефективна система зв'язків з громадськістю забезпечує позитивний імідж організації, що підвищує її конкурентоспроможність на сучасному ринку, зацікавлює споживачів і партнерів. Для успішності публік рілейшнз досить важливими є ґрунтовні знання і зусилля психологів. Саме творчо компетентні психологи повинні володіти знаннями та вміннями щодо ефективного забезпечення авторитету фірми.

Переконані, що психологу потрібна щоденна і наполеглива праця над розвитком своїх творчих здібностей до професійної діяльності, формуванням професійної позиції, вихованням уміння спілкуватися з людьми. Справжній фахівець повинен бачити і розуміти індивідуальність кожної людини, адекватно реагувати на її особисті прояви. Саме ці найважливіші професійні якості допоможуть створити для організації мікроклімат довіри, та творчого успіху.

Наші дослідження можуть бути продовжені у напрямку пошуку, розробки програми розвитку творчої компетентності психологів-початківців, майбутніх менеджерів.

Список використаних джерел

1. Горкіна М. Пять шагов от менеджера до PR-директора / М. Горкіна. – М.: Альпіна Бизнес Букс, 2007. – 144с.
2. Мескон М. Основы менеджмента. Управление конфликтами, изменениями и стрессами / М. Мескон. – М.: Владос, 2004. – 115с.
3. Рогоза М. Є. Формування системи компетентнісного підходу до підготовки фахівців: завдання, компетенції, мотивація / М. Є. Рогоза // Компетентнісний підхід до підготовки випускників вищого навчального закладу: матеріали XXXVI міжвуз. наук.-метод. конф. : в 2 ч. Ч. 1.– Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – С. 19-20.
4. Шейл П. Руководство по развитию персонала / П. Шейл. – СПб.: Питер, 2004. – 164 с.
5. Яланська С. П. Психологічні засади розвитку творчості майбутніх учителів біологічних дисциплін: теорія і практика : [монографія] / С. П. Яланська ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка – Полтава, 2010. – 374 с.

Spisok vikoristаниh dzherel

1. Gorkina M. Pjat' shagov ot menedzhera do PR-direktora / M. Gorkina. – M.: Al'pina Biznes Buks, 2007. – 144s.
2. Meskon M. Osnovy menedzhmenta. Upravlenie konfliktami, izmenenijami i stressami / M. Meskon. – M.: Vlados, 2004. – 115s.
3. Rogoza M. Є. Formuvannja sistemi kompetentnisnogo pidhodu do pidgotovki fahivciv: zavdannja, kompetenciji, motivacija / M. Є. Rogoza // Kompetentnisnij pidhid do pidgotovki vipusknikiv vishhogo navchal'nogo zakladu: materialy XXXVI mizhvuz. nauk.-metod. konf. : v 2 ch. Ch. 1.– Poltava : RVV PUET, 2011. – S. 19-20.
4. Shejl P. Rukovodstvo po razvitiju personala / P. Shejl. – SPb.: Piter, 2004. – 164 s.
5. Jalans'ka S. P. Psihologichni zasadi rozvitku tvorchosti majbutnih uchiteliv biologichnih disciplin: teorija i praktika : [monografija] / S. P. Jalans'ka ; Poltav. nac. ped. un-t imeni V. G. Korolenka – Poltava, 2010. – 374 s.

Yalanska S. P. An effective system of public relations as a result of the activities creatively competent psychologist.

Future psychologist needed daily and hard work on the development of their creative skills to the professional activity, the formation of professional positions, education ability to communicate with people. These are the most important professional qualities will help to create an organizational climate of creative success. Future psychologists must be able to possess a system of knowledge and understanding of: the characteristics of relations between organizations; providing information regarding the facilities, rules and principles for this work, its planning, strategic programming; skills of organization and support of public relations in modern Ukrainian society. For the formation of such knowledge and ideas undergraduates expedient is the use of blocks we created the program for the development of creative competence of future psychologists. Block 1. "The development of professional values and motives of creative activity" designed to develop the personal development component of professional competence of future psychologists. Its content provides the motivation of students to creative activity. Block 2. "Mastering organizational-methodical base". Provides for the development of indicators of activity-developing component of professional competence. Forms ability to Express new, innovative ideas, the desire to use innovative tools to successfully combine logic with intuition. Block 3. "Mastering dologin communication designed to develop indicators of communicative component of professional competence of future psychologists. The content encourages active communication, effective dialogical interaction. Block 4. "The acquisition of meaningful concepts" provides for the development of indicators professional component professional competence. Its content provides for the formation of the ability to give a complete view of their ideas, defend their own opinions, citing specific examples, organize, summarize the material, to make meaningful conclusions. Block. 5. "The acquisition of professional experience designed to develop the parameters of the components of professional competence learning experience of future psychologists. Its content makes creatively to analyze the content of the subject, constantly improve. Organizational-methodical conditions promote the development of creative competence of the future specialists provided by the program are: the organization of learning activities in which students realize themselves as a creative person; ensuring constant constructive feedback; establishing partner communication; providing motivation to the research activity, activity and creativity in the classroom.

УДК 159.9.01

Волошин В.М.

АЛКОГОЛІЗМ ЯК ВТРАТА МОРАЛЬНИХ ТА ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ

Волошин В.М. Алкоголізм як втрата моральних та екзистенційних цінностей.

Дана стаття продовжує ряд робіт, у котрих аналізується шкідливість впливу алкоголю на людину. Головною її відмінністю від інших є те, що вона проведена в контексті дослідження творчої спадщини І. О. Сікорського. В роботі проаналізовано шкоду, яку чинить алкоголь як окремій людині, так і суспільству в цілому. Особлива акцентуація зроблена на наслідках вживання алкоголю жінками. Виділено втрату життєвих цінностей та орієнтирів, як одну з головних причин виникнення алкоголізму. В статті вказані шляхи подолання алкогольної залежності. Серед них особливо виділено напрям роботи з моральними та екзистенційними цінностями.

Ключові слова: алкоголь, алкоголізм, моральність, самогубство, інфантилізм, залежність, тривожність, імпульсивність, низька самооцінка, моральний вплив.